

Подібні форми контролю самостійної роботи дозволять не тільки виявити теоретичні знання студентів, але й активно розвинути в них творчу діяльність.

С. Б. Погорелов, ст. викл. кафедри
історії економічних учень та економічної історії

БАЗА ЗНАНЬ ЯК ПРЕДМЕТ ОЦІНЮВАННЯ

Контроль навчальної діяльності студентів є умовою ефективності навчального процесу. Контроль означає виявлення, встановлення та оцінювання знань, тому він складає важливу мету навчання. Елементом контролю знань є їх перевірка. Завданням перевірки знань як елементу контролю, є виявлення та встановлення знань в порівнянні з вимогами, тобто їх оцінювання. Під оцінкою розуміється система певних показників, що відображають знання. В свою чергу, виявлення, встановлення та оцінювання знань означає визначення обсягу, рівня та якості засвоєння навчального матеріалу.

Знання самі по собі ніколи не існують. Їх наявність визначається вміннями здійснювати цілеспрямовані дії. Навіть не буде перебільшенням, якщо сказати: тільки вмінням щось робити або зводити доводиться наявність знань. Таким чином, оволодіння певним обсягом провідних теоретичних знань передусь формуванню певних цілеспрямованих дій.

Обсяг знань визначається переліком провідних понять, ідей, теорій, законів, що лежать в основі даної науки або теми. Обсяги знань характеризуються їх повнотою. Оволодіння певним обсягом знань є важливим показником їх засвоєння.

Але накопичення знань обов'язково передбачає їх застосування. Оскільки знання багатомірні, поліструктурні, динамічні, переходять від рівня до рівня, вони характеризуються не тільки обсягом, повнотою, але і рівнем засвоєння, що визначає характер застосування тим, хто навчається, засвоєних знань.

Отже, перетворення навчальної інформації в знання відбувається за певними рівнями. Засвоєння знань на певному рівні визначається через ті вміння виконувати певні дії, що визначають характер їх застосування. Тобто, рівень засвоєння знань визначається переліком вмінь, які виявляють поверховий або більш глибокий рівень засвоєння через вміння щось робити, через виконання дій, яке можливо визначити такими дієсловами як ідентифікувати, репродукувати, використовувати, трансформувати. Причому кожний рівень засвоєння характеризується відповідними лише йому вміннями, які визначаються відповідними дієсловами. Наприклад, засвоєння на ідентифікаційному рівні характеризується вмінням ро-

зрізняти об'єкти вивчення, розпізнавати їх серед подібних. Він передбачає наявність вміння розуміти, запам'ятовувати, називати окремо або в сукупності, що означає, в свою чергу, вміння давати визначення, доповнювати, описувати, називати, пояснювати тощо. Засвоєння на репродуктивному рівні характеризується вмінням відтворювати на основі пам'яті та встановлювати особливості предмету вивчення, що означає вміння висловлювати своїми словами, обговорювати, доводити тощо. Вміння практично застосовувати інформацію, що засвоєна та отримувати нову інформацію на основі використання зразка діяльності, що засвоєний, характеризує рівень використання знань за відомим зразком в типовій ситуації. Він передбачає наявність вміння аргументовано доводити, аналізувати, порівнювати, оцінювати, ілюструвати, інтерпретувати, приймати рішення тощо. Трансформаційний рівень як найбільш глибокий, характеризується вмінням орієнтуватися на основі наявних знань в нових, які ще не виникали, ситуаціях та умовах, продукувати нову, принципово відмінну від попередніх, програму дій. Цей рівень передбачає наявність вміння створювати щось нове, застосовувати набуті знання для виконання дій в нових ситуаціях, а саме вміння класифікувати, скомбінувати, обґрунтувати, аргументувати, організувати, запропонувати, захищати позицію, підтримувати думку, вибирати альтернативу, здійснювати критику тощо.

Перехід від одного рівня засвоєння до більш високого виражає процес накопичення знань. Разом з тим рівень засвоєння визначає якість набутих знань.

Оскільки знання характеризуються якістю та рівнем, навчальна діяльність завжди повинна оцінюватися не тільки кількісно, але й якісно. Під якістю знань в педагогіці розуміються певні параметри, характеристики засвоєних знань та вмінь, а саме обсяги, повнота знань, їх глибина, а також міцність, гнучкість, конкретність, систематичність, узагальненість чи фрагментарність, оперативність застосування, дієвість тощо.

При оцінюванні знань необхідно виявляти обсяг, параметри та рівень їх засвоєння. Відповідно до системи параметрів знань визначаються критерії їх оцінки. Критерії оцінювання знань повинні передбачати вимір якості знань та вимір рівня знань. Вимір якості знань включає вказані параметри, а вимір рівня знань враховує різні сторони їх застосування.

Контроль та оцінювання знань є вічною проблемою будь-якого навчання. Ця проблема залишається «найзагадковішою» і в сучасному навчальному процесі, оскільки завжди пов'язана з недостатньою визначеністю критеріальної бази оцінювання. Недо-

статньо ще вивчені і способи об'єктивного оцінювання знань та вмінь. В методико-педагогічній літературі ще вичерпно не розкриті поняття контролю, перевірки, оцінювання та оцінки.

Як відомо, контроль знань має не тільки контролюючу функцію, а виконує принаймні ще навчальну, розвиваючу й виховну функції. Тому викладацька діяльність передбачає необхідність враховувати різний вплив використовуваних систем контролю на результативність навчальної роботи. Певні системи контролю можуть стимулювати розвиток, а можуть і навпаки, гальмувати його. Якщо вимоги надмірно високі, це буде гальмувати розвиток тих, хто навчається. Але, якщо вони занижені, це також не активізує розумову діяльність.

З цього витікає, що вимоги повинні бути зрозумілими, і що необхідність набуття тих знань, що оцінюються, не повинна ставитися під сумнів. Важливим фактором в оцінюванні також є упевненість того, хто навчається, в тому, що бажана оцінка залежить тільки від його старанності і працьовитості, а не від бажання й суб'єктивного ставлення того, хто навчає і оцінює. Адже оцінка є мотивацією навчання, його важливим стимулюючим фактором.

Оскільки оцінка впливає на розумову діяльність і стимулює емоційність особи через переживання успіху або невдачі, значення оцінки має два аспекти, що також повинно завжди враховуватися: негативна оцінка і байдужість до особи, знання якої оцінюються, скоріше за все викликають переключення на іншу, сторонню діяльність, а позитивна оцінка викликає прагнення до ще кращої та досягнення ще більших результатів у навчанні¹.

Як вважають психологи, якщо і виявляється стимулююча дія поганої оцінки, то лише за обставин доброзичливого та поважного ставлення до особи, коли оцінюється лише рівень її знань, а не сама особистість. Покарання не змінює поведінки людини у виробничій діяльності. Людина просто починає вчитися, як уникнути покарання. Протягом вже значного часу ми спостерігаємо в нашій роботі, як зростання кількості студентів, що мають академічну заборгованість за результатами екзаменаційних сесій, викликає протилежний бажаному результат: під час перероду дії спрямовуються не на збільшення зусиль в бік кращої підготовленості до виявлення знань з дисципліни, з якої вже була отримана незадовільна оцінка, а студенти зводять свої здібності тільки до удосконалювання методів використання шпаргалок. З іншого бо-

---

¹ Те, що оцінка є мотивацією навчання, доводять експериментальні дані: учні, які отримували добрі оцінки, досягли в навчанні більших успіхів.

ку, викладачі несвідомо також реагують на велику кількість присутніх на перездачах тим, що зменшують вимогливість, прагнучи зменшити кількість незадовільних результатів та оцінюють більш ліберально, поступаючись об'єктивністю. Посилення суб'єктивізму в процедурі оцінювання обумовлюється об'єктивними обставинами. Виправданням в цьому може бути лише розуміння того, що покарання ще однією незадовільною оцінкою за допущену помилку блокує можливість вчитися, адже у тих, хто зазнав невдачі, падає мотивація. Тому переоцінка виявлених під час перездач знань в даному випадку наносить меншої шкоди, ніж навіть незначна недооцінка здібностей і знань, яка може трапитися в разі байдужості з боку викладача до особливостей ситуації.

З цього також витікає, що в основі оцінки знаходиться не проста фіксація певного обсягу заученого програмного матеріалу, а повинен бути принцип оцінювання діяльності, вміння застосовувати набуте знання, виявляти його через певні дії, навички щось зробити. Виконання ж певних дій через певні вміння передбачає різнорівневий підхід в оцінюванні, оскільки вміння щось робити як виявлення знань певного рівня засвоєння може бути представлене у простій, примітивній формі, і у складній, розумово-дієвій формі.

Таким чином, врахування і виявлення через контроль та оцінювання рівнів засвоєння знань є необхідною, важливою і актуальною проблемою, до якої слід наближатися, а не навпаки. За нашою думкою, з часу, що минув від попередньої університетської конференції (лютий 1996 року) з проблем контролю та оцінювання знань, ми не наблизилися до запровадження більш прогресивної різнорівневої системи.

Але більш загальною і ще більш актуальною проблемою є, на наш погляд, проблема визначення не тільки і не стільки «як контролювати», скільки «що» і «чому» контролювати і оцінювати. Маємо на увазі проблему визначення бази знань і критеріїв оцінювання рівнів засвоєння її елементів.

Що повинно вивчатися в межах навчального курсу, чому це необхідно знати, як краще це здійснювати — ці питання торкаються змісту і обсягів навчальних курсів, і в умовах їх прогресивного збільшення та постійної недостатності часу актуалізується питання їх оптимізації. Ця проблема ще майже не зачіпається, хоча вона є засадною і основною для викладання і вивчення будь-яких дисциплін, особливо тих загальнотеоретичних історико-економічних, змістовний матеріал яких важко піддається формалізації.

Найбільш складні питання контролю неструктурованих знань. Відповіді на ці питання дозволяють вирішувати проблему крите-

ріїв оцінювання знань. Причому, відповідь на питання «що саме?» невідривно пов'язана з відповіддю на питання «чому?», а відповідь на питання «на яких рівнях засвоєння?» пов'язана з визначенням «що необхідно вміти робити за наявності знання на відповідному рівні засвоєння?». І вже після цього постає проблема критеріїв і систем оцінювання, вибору форм і методів контролю.

Таким чином, предметом оцінювання перш за все є база знань і вона як зміст навчання насамперед потребує визначення.

Найпоширеним є визначення бази знань як максимально можливого для засвоєння в межах часу за навчальним планом обсягу теоретичних і практичних знань, що є необхідним та достатнім для відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня. Ефективне використання бази знань можливе лише за умови засвоєння її елементів. Сукупність найпростіших елементів навчального матеріалу, які формують базу знань, розкладається певним чином і визначається як структурна декомпозиція змісту теми або окремого питання. Як відомо, структурна декомпозиція змісту здійснюється для того, щоб взяти на облік всі найважливіші для засвоєння елементи бази знань, згрупувати їх в блоки та визначити необхідні рівні засвоєння кожного з них. В зв'язку з цим неминуче виникає необхідність визначення, а через що виявляються знання певного рівня засвоєння.

Те, що вивчається, може бути згруповане в окремі блоки за метою вивчення, яка, в свою чергу, повинна точно фіксувати конкретні дії з конкретним предметом і визначатися дієсловом. З цього витікає, що знати навчальний матеріал означає набуття вміння засвоїти, розуміти, запам'ятати, систематизувати, практично застосувати, відтворити, назвати ті елементи бази знань, які необхідно засвоїти в певній кількості. Виходячи з цього, і завдання, які вирішуються з метою контролю і оцінювання знань, повинні бути такими, через виконання яких можливо з'ясувати, як же засвоєні елементи бази знань. Якщо засвоєння відбулося, то це означає, що сформоване принаймні вміння відтворити, вміння здійснити, вміння створити щось нове.

Набуті знання виражаються через терміни, факти, символи, поняття, що дозволяють висловлювати міркування, умовиводи, спиратися на певні правила, принципи, норми, застосовувати певні методи, способи, процеси діяльності, враховувати тенденції, послідовності, використовувати властивості, залежності, критерії, класифікації, моделі, гіпотези, теорії, закони. За такою узагальненою характеристикою можливо угруповувати матеріал, що вивчається. Складаючи модель засвоєння бази знань, що виконує функ-

цію прогнозування можливостей вивчення даного навчального матеріалу, можливо визначити, що і скільки конкретно необхідно знати. Маючи своєрідний еталон у вигляді моделі засвоєння елементів бази знань за певними рівнями з окремих тем, стає можливим з'ясувати, що означає повне та глибоке, або неповне та поверхове знання, до чого прирівняти конкретний випадок виявлення знань.

Таким чином, основу завдань, що дозволяють виявити те чи інше знання навчального матеріалу, повинно складати визначення стандартів знань у формі моделі засвоєння бази знань, а потім — визначення критеріїв оцінювання виявленої відповідності знань тому рівню, що передбачався.

Висновком з викладеного є констатація того, що оцінювання знань студентів потребує чіткого визначення бази знань як такої їх певної кількості, яка достатня для практичної діяльності та подальшої самоосвіти і самовдосконалення. Для створення можливостей об'єктивного оцінювання необхідно застосовувати єдині вимоги на основі встановлених норм та критеріїв. Головне питання міститься в тому, «що» повинно контролюватися. Кожний викладач повинен чітко визначати, що саме повинен знати студент з конкретної теми, в якому обсязі, чому він навчиться в результаті вивчення того матеріалу, який вимагається знати. Потребують чіткої відповіді питання, що означає «знання», що означає «знати» матеріал, як перевірити, що студент його знає, що вимагати у вигляді знань. На всі ці прості, але і дуже непрості питання поки що в більшості ми не знаходимо однозначних відповідей. Тому і оцінювати об'єктивно знання студентів ми також поки що не можемо.

С. І. Присухін, в. о. доцента,
канд. філос. наук, кафедра філософії,
Секція фінансово-економічного факультету
та факультету банківської справи

ЕКЗАМЕН ПО ФІЛОСОФІЇ — ЯК УЗАГАЛЬНЮЮЧА ФОРМА КОНТРОЛЮ ЗА САМОСТІЙНОЮ РОБОТОЮ СТУДЕНТА

Як показує досвід викладання курсу філософії в КНЕУ, важливим етапом для контролю за самостійною роботою студентів є підготовка і складання екзамену по філософії. Головна функція екзамену — підведення підсумків засвоєння студентами знань по філософії, аналіз навичок і умінь їх використання для адекватного розуміння сучасних наукових, соціально-політичних, ідеологічних подій і практичної діяльності.